

काठमाडौंका पत्रपत्रिकामा जे-जसरी यो प्रचार भयो कि हामी मूलतः नेपाली र नेपाली भाषी हौं तब तब हामीप्रति समाजको आकर्षण ज्यादा बढ्न थाल्यो । धर्म चर्चाका लागि मानिसहरूको भीड बढ्न थाल्यो । तेरापन्थी कक्षको ठूलो हलमा विहान ६ बजेबाट योगाभ्यास र साँझ ६ बजेबाट ध्यानसाधनाको कक्षाहरू चल्न थाल्यो, जहाँ दुई-चारजना जैनीहरूलाई छोडेर मूल नेपालीहरू भाग लिन्थे । साधारणतया नेपालीहरूको मानसिकता केही यस्तो हुन्छ कि उनीहरू चाँडै भुक्न मन पराउँदैनन् । परन्तु जुन मानिसहरू यस योगाभ्यास र ध्यानसाधना कक्षमा सामेल भएका थिए उनीहरूमा विनयशीलता देखियो । रातमा उनीहरूको साथ ध्यानका बारेमा हाम्रो चर्चा चल्थो । उनीहरूलाई योगाभ्यास गराउने हिन्दी भाषी थिए र हिन्दीमा नै प्रशिक्षण दिनुहुन्थ्यो । जसले सही तरिकाबाट हिन्दी बुझ्दैनथे उनीहरूले हामीसँग खुलेर नेपालीमा कुरा गर्नुभयो । हामीले उहाँहरूको कठिनाई त निवारण गर्नुपर्ने यस विषयमा उहाँहरूको गहिरो रुचि देखेर मन प्रसन्न भयो । कोही व्यक्ति जति नै कठोर तथा अहंकारी किन नहोस् ऊभित्र विनम्रता अवश्य लुकेको हुन्छ । जरुरत हुन्छ उस भित्रको विनम्रता जगाउन ।

हामीलाई लाग्यो कि अधिकांश नेपालीहरू साधुसन्तको महत्व राम्ररी सम्झन सकिरहेका छैनन् । भ्रमवश उनीहरू साधुसन्तलाई मात्र जोगी सम्झन्छन् । यस्तो जोगी जो फोली लिएर भीख माग्दै हिँड्छ, तर जब उनको भ्रम हट्यो उनीहरूको भावनामा पनि परिवर्तन आयो । त्यसपछि उनीहरू हामीसँग पूरै खुलेर कुरा गर्न थाल्नुभयो । उनीहरूको भावना र आचरणमा यस्तो चमत्कार भयो आजको तँछ्छाडमछ्छाडले भरिएको जीवनमा यदि ध्यान दिनुपर्ने कोही कार्य छ भने त्यो हो ध्यानसाधना । सबै धर्महरूले ध्यानको महत्व सम्झेको छ । कुनै पनि आर्य धर्मले यसलाई अस्वीकार गरेका छैनन् । आज समाजमा शारीरिक रोगबाट ग्रस्त व्यक्तिहरूको तुलनामा मानसिक रोगीहरूद्वारा ग्रसित व्यक्तिहरूको संख्या धेरै छ । शारीरिक स्वस्थता र मानसिक

शुद्धिका लागि योगाभ्यास र ध्यानसाधा ना रामवाण हो । ध्यानको अर्थ हुन्छ अन्तर्मुखी हुनु । आफूले आफैलाई जाँच्नु । आफूभित्र रहेको विराट सत्य, विराट शक्तिलाई चिन्नु । जो आफूले आफैलाई चिन्दछ र महान् सत्यसँग साक्षात्कार गर्दछ, त्यो मुक्त आत्म बन्दछ । ध्यान स्वयं आफैमा एक तप हो । जसको सिद्धि तब हुन्छ जब आन्तरिक र बाह्य रुपमा विल्कुल तटस्थ भावले अन्तलीन हुन्छ ।

धर्म लेनदेन गर्ने बस्तु होइन

जैन भवनमा अत्यधिक संख्यामा श्रद्धालुहरुको आगमनका साथैसाथै हाम्रो प्रवचन र चिन्तनमननको प्रक्रिया अगाडि बढ्दै रह्यो । हामीलाई यो देखेर र सुनेर ठूलो पीडा यस कारण भयो जुन धर्मको रचना मानव जीवनको सम्यक विकास, सहयोजन, सहचिन्तन, सहिष्णुताका लागि भएको थियो । तर उसैको नाममा सबैभन्दा बढी रक्तपात विगतमा भै वर्तमानमा पनि भइरहेको छ । धर्मको मर्म ठीकसँग परिभाषित गर्न नसक्दा यस्तो भइरहेको अनुभूति भएको हो । स्वार्थी राजनीतिक नेताहरु र धर्मको नाममा आफ्नो जीवन व्यवसाय चलाउने पाखण्डीहरुको लागि धर्म आफ्नो स्वार्थ सिद्ध गर्न हतियार बनिरहेको छ । जबसम्म मानव समाज त्यस भ्रमलाई राम्ररी बुझ्दैन तबसम्म रक्तपात भइरहने छ । आज जरुरी छ एउटा वैचारिक क्रान्तिको । धर्मले होइन अपितु जातीय उच्चताको नाममा अनेकौं युद्ध भइरहेका छन् । आज जातिको दानवले यति ठूलो विकराल रुप धारण गरिरहेको छ, दुनियाँका शक्तिशाली र विकसित देश पनि उसको शिकार भइरहेका छन् । यो रक्तमय संघर्ष त्यसबेला रोकिनेछ जब हामी छुद्र स्वार्थभन्दा माथि उठेर विश्व आत्माको सेवामा आफूलाई समर्पित गर्दछौं । समस्त मानवजातिप्रति हाम्रो उद्दत्त कल्याण भावनाले विश्वआत्माको रुप ग्रहण गर्दछ ।

धर्म र जातिका अतिरिक्त जुन सबैभन्दा ठूलो तत्वले मानवजातिको संहारको सीमासम्म ल्याएर खडा गरिदिएको छ, त्यो हो देशको सीमाविवाद ।

एक-एक पाइला धर्तीमाथि अधिकार जमाउनका लागि हजारौं मानिसको मृत्युलाई धकेलिदिन्छ । कसैको जीवन अन्त्य गरेर केही हात जमिन पाउनका लागि कति विध्वंस भइरहेका छन् । प्रायः प्रत्येक शक्तिशाली राष्ट्रको यही कोशिस भइरहेको छ कि आफ्नो छिमेकी दुर्बल राष्ट्रलाई आफ्नो हातको कूठपुतली बनाउने ? यसबाट मुष्ठीभर राजनीतिक नेताहरूलाई अहम् तुष्टि त मिला तर जनसाधारणलाई केही पनि मिल्दैन । जैन तार्किक शब्दावलीका अनुसार यो असीमित परिग्रहवृत्ति हो, जुन सारा खराब कर्महरूको मूल मानिन्छ । मानवीय दुर्भावबाट मुक्त हुनका लागि ध्यान योग अति आवश्यक छ । ध्यानयोगी सच्चा मानिसको रूपमा चिनिन्छ । जब व्यक्तिको हृदयमा ध्यान उत्रिन्छ त्यो कुनै पनि प्रकारको अहंकार, लोभ, क्रोध र दुर्गुणहरूबाट माथि हुन्छ । उसभित्र दया, प्रेम, करुणाको निर्मल गंगा बग्दछ । व्यक्तिको आचरण बदलिन्छ र वैमनस्यता समाप्त हुन्छ । जहाँ वैमनस्यता हुन्छ त्यहाँ कलह र संघर्ष हुन्छ ।

धर्म परिवर्तनको नाममा कैयौं विवादहरू उठिरहेका छन्, जुन पहिला पनि उठिरहेका थिए । के धर्म यस्तो वस्तु हो जसलाई परिवर्तन गर्न सकिन्छ ? त्यो आदानप्रदान गर्ने वस्तु होइन, जुन छोडियो र अर्को अपनायो । त्यो त मानवीय जीवनको सहज अंग हो, जसबाट उन्नति र उद्धार हुन सकोस् । जसको अंकुर अन्तरहृदयमा प्रस्फुटन हुन्छ । यदि अंकुर स्वस्थ र पुष्ट भयो भने उसको स्निग्ध प्रकाश बाहिर निस्केर सारा मनुष्य जातिलाई प्रभावित पार्दछ । जुन मानिसको जीवनमा सत्य, अहिंसा, तप, करुणा, अस्तेय, अपरिग्रहको प्रादुर्भाव हुन्छ त्यो धर्मात्मा बन्छ । जुन धर्म कसैले रुपैया पैसाको लोभ देखाएर उसको अभावलाई हटाउने आश्वासन दिएर आफ्नो खेमामा ल्याउने प्रयास गर्दछ त्यो धर्म हुन सक्दैन । धर्मको मामिलामा व्यापारीकरण चल सक्दैन । त्यसो गरेर सहज प्रवृत्तिमाथि चोट पुऱ्याइरहेको हुन्छ । त्यो उसको पवित्र आत्मालाई पदार्थसँग तौलिन्छ । धर्म परिवर्तनको ठाउँमा मनुष्यभित्र

सदाचारको विजारोपण गरौं । मानिसलाई मानिस बनाउने प्रयास गरौं । अज्ञानी, दुर्बल, निसाहय, निर्मल व्यक्ति तर्फ हाम्रा हात निस्वार्थ सेवाभावनाका साथ अगाडि बढुनु, उसलाई कब्जामा लिएर आफ्नो खेमामा ल्याउनका लागि प्रयास नगरी यो निन्दनीय कर्म हो । यो पनि हिंसा र ठगीको एक रूप हो । धर्मलाई नबदल, व्यक्तिको दुराचरणलाई बदल, उसको अन्धकारपूरित अन्तरमा ज्ञान रश्मीको प्रस्फुटनका लागि अवसर देऊ । जैन धर्ममा यही शिक्षा मिल्दछ । हामी यो देखिरहेका छौं जुन मानिसहरु ध्यान योगमा लिप्त भए उनीहरु विभिन्न धर्मावलम्बीहरु थिए, जो यस जैन भवनको ध्यानकक्षमा आएर एक भए । उनीहरुमा एकअर्काका बीच विभाजनका रेखाहरु मेटिए । उनीहरुको अलगअलग भागहरु एकत्रित भए । उनीहरुको बदलिएको आचरण, ध्यान र योगको प्रति उनीहरुको बढ्दो श्रद्धा देखेर हामी अत्यन्त प्रसन्न भयौं । आखिर जन्मका बेला सबै जीवहरु समान हुन्छन् । धर्तीमा उनीहरुको आगमन विनाभेदभाव भएको हुन्छ । तर मानिस बढ्दै जाँदा उनीहरुको जीवनमा धर्मको संस्कार भरिन्छ उनीहरु त्यसैलाई साँचो धर्म मान्दछन् र अरु धर्मलाई तुच्छ ठान्दछन् । तर भगवान् महावीरले भन्नुभयो- 'एगा मणुषा जाइ' अर्थात् मनुष्य जाति एकै हुन् । तर यस सिद्धान्तलाई सिद्धान्तको परिपालन नभएका कारण मनुष्य समाजमा भगडा, वैमनष्य र रक्तपातका शिकार भइरहेका छन् ।

हिंसापूर्ण दृश्य

काठमाडौं शहर भ्रमण गर्दा जो हिंसायुक्त दृश्य देख्यौं त्यसले हाम्रो हृदय अत्यन्त व्याकुल भयो । घोर अत्यन्त दुःख, आश्चर्य र चिन्ताको विषय यो थियो विश्वको एकमात्र संबैधानिक रूपमा घोषित हिन्दू राष्ट्र नेपालमा अविश्वसनीय रूपमा हिंसा र अन्धविश्वासले ग्रसित तुल्याएको छ । मासुका अनगिन्ती खुल्ला पसलहरु देखेर हामी चिन्ताग्रस्त भयौं कि मानिसहरु आज कति निर्दयी बनिरहेका छन् । धर्तीको सबैभन्दा बढी बुद्धिमान प्राणी ठानिने

मानिसहरु आफ्नो स्वाद र तृप्तिका लागि कति निर्दयीताका साथ विनम्र, निरीह, अनाथ पशुहरुको गर्धनमाथि खुकुरी चलाउँछन् । ग्राहकलाई आकर्षण गर्नका लागि मासु पसल बाहिर जुन रूपमा विज्ञापन तरिकाहरु अपनाइन्छ त्यो हिन्दु समाजका लागि शोभाजनक थिएन । जब एक दिनमा यति धेरै पशुहरुको हत्या हुन्छ र यसबाट पशुधनको ह्रास हुनु स्वभाविकै हो तर मानिसले ती निरीह पशुहरुको हृदयविदारक आवाजलाई जब मनमा प्रवेश गराउँछ त्यसबाट उनीहरुको भित्र आँखामा देखिएको निर्दोषताको अर्थ सम्झन सकिन्छ । यस्ता घटनाबाट मानव समाजका बीच सुख शान्ति कमी हुनु स्वभाविक हो । जब मानिसले सम्झन्छ पशुहरु पनि उनीहरुका लागि हितकारी र सहयोगी हुन् र उनीहरुले कठोर परिश्रम र अमृत रूपी दुधबाट मानव जीवनको परिपुष्ट गर्दछ र निश्चित रूपमा उनीहरुको जीवनमा दया, क्षमा, सद्भाव र सहयोगको भावनामा वृद्धि हुन्छ । ती निरीहमुक्त प्राणीहरु मानिसहरुका लागि अत्यन्त सहयोगी र जीवनका आधार बन्दछन् । उनीहरुप्रति मानिस कृतज्ञ बन्नुको बदला भन्नु उनीहरु कठोर हुन्छन् । आफ्नो स्वाद तृप्तिका लागि र व्यापारी व्यक्तिका लागि उनको गर्धनमाथि खुकुरी चलाउँछन् र ती निरीह प्राणीहरुले जीवन भरि लगाएको उपकारलाई विसैर अत्यन्त असंवेदनशील भावले कसाही खानामा पठाउँछन् ।

मानिसले आफ्नो सुरक्षाको कानून बनाएको छ, र हर प्रकारका संकटलाई निवारण गर्नका लागि उपाय खोजेका छन् तर यी निरीह, अशक्त र निरपराध पशुहरुको रक्षाका लागि कानून कसले बनाउने ? पशुवध त हाम्रो कर्मभूमिमा पनि भैरहेका थिए तर हाम्रो जन्मभूमिमा त्यो भन्दा बढी दुःखदायी रूपमा देखा पर्‍यो । यो सबै अहिंसा कानून र सदाचरण दुवै मिलेर मात्रै रोक्न सकिन्छ । मानिसको आचरण खानपान र संस्कारमा परिवर्तन ल्याउन जरुरी छ । महान ग्रीक दार्शनीक अरस्तुको विचारमा पशुको विकसित रूप नै मानव हो तर आज हामी मानवको आचरण देखेर यस्तो लाग्छ पशुको पतीत रूप नै